

مارمادوک پیکتال

مترجم قرآن کریم به زبان انگلیسی*

□

مرتضی کریمی نیا

□

محمد مادمادوک ویلیام پیکتال سیاح، رمان نویس، کارشناس آموزش و پرورش و اهل انگلستان بود که بیشترین شهرت خود را مدیون ترجمه انگلیسی قرآنش با عنوان معنای قرآن کریم^۱ است. وی در ۱۷ آوریل ۱۸۷۵ در لندن و در خانواده‌ای مذهبی متولد شد. پدر و پدربزرگش کشیش کلیسای انگلیکان، و دو خواهرخوانده‌اش راهبه بودند. نخستین سال‌های کودکی را در منطقه‌ای روستایی در سافولک^۲ گذراند و پس از فوت پدرش در ۱۸۸۱، با مادر خود به شهرکی نزدیک لندن منتقل شد. هنگام تحصیل در مدرسه‌ای در هارو^۳ همکلاس وینستون چرچیل بود و چون نتوانست جذب ارتش شود، با مادرش در سافولک به زندگی آبرومندانۀ روستایی‌اش ادامه داد. در سال‌های ۱۸۹۴-۱۸۹۶ در برخی کشورهای خاورمیانه از جمله فلسطین، لبنان و سوریه و نیز مدتی در ترکیه و بالکان به مسافرت

*. بجز مقالات یا کتاب‌هایی که در هر مورد در پاورقی ذکر می‌شوند، منابع اصلی تدوین مقاله در انتها آمده است.

1. *The Meaning of the Glorious Koran.*

2. Suffolk.

3. Harrow.

پرداخت که افزون بر یادگیری زبان‌های عربی و ترکی، این گشت و گذار و آشنایی‌اش با فرهنگ و ادیان خاورمیانه آینده فکری و سیاسی او را سمت و سو بخشید. برخی گفته‌اند در همین زمان وزارت امور خارجه انگلستان پیشنهاد سرکنسولی شهر حیفا را به او داد، اما وی به دلیل سن اندکش - حدود ۲۰ سال - آن را نپذیرفت.

پیکتال در بیست و یک سالگی و پس از مراجعت از فلسطین با خانم **ماریل اسمیت** ازدواج و از همان سال انتشار داستان‌هایش را آغاز کرد. داستان‌های او یا درباره فرهنگ و تمدن خاورمیانه (و مربوط به کشورهای سوریه، فلسطین، یمن، مصر و ترکیه) بود و یا حال و هوای انگلیسی و به ویژه رنگ و بوی فرهنگ مردم منطقه سافولک را داشت، که **پیکتال** خود در آن جانشو و نما یافته بود.

در دوران جنگ جهانی اول، وی مدتی به ترکیه رفت و تا پایان جنگ در ۱۹۱۶، همواره علیه سیاست‌های استعماری انگلستان درباره ترکیه عثمانی فعالیت می‌کرد، که این اقدامات سبب شد موقعیت‌های شغلی مهمی - از جمله نمایندگی انگلستان در دفتر کشورهای عرب (قاهره) - را از دست بدهد.^۱ با آن که **پیکتال** ظاهراً از مدت‌ها پیش متمایل به دین اسلام شده و گویا تغییر مذهب داده بود، در ۲۹ نوامبر ۱۹۱۷ رسماً تشریف خود به دین اسلام را اعلام کرد و از آن پس، نام محمد را برای خود برگزید.

از آن زمان تا سال ۱۹۲۰، **پیکتال** به دلیل تسلط بر قرآن و آشنایی با فرهنگ و تمدن اسلامی، خطیب و امام جماعت مسجد لندن و مدتی نیز در ناتینگ‌هیل^۲ بود. مقالات و سخنرانی‌های او درباره مسائل فرهنگی و سیاسی جهان اسلام و تبلیغ جهانی دین اسلام، در این مدت وی را در بسیاری از کشورهای اسلامی از جمله ترکیه و شبه قاره معروف ساخته بود. در سال ۱۹۲۰، **پیکتال** به افتخار مولانا محمد علی لاهوری (۱۸۷۴-۱۹۵۱)، از رهبران فرقه احمدیه و مترجم معروف قرآن به زبان انگلیسی،^۳ میهمانی باشکوهی در انگلستان برپا کرد و در مدت اقامت لاهوری در انگلستان چندین بار با وی ملاقات و گفت و گو کرد. همین

۱. ظاهراً به جای وی، ت.ا. لورنس به این سمت رسید.

2. Notting Hill.

۳. علی رغم شهرت اندک ترجمه قرآن وی، این ترجمه از قوت و اعتبار خوبی برخوردار است. درباره این مترجم بنگرید به مقاله زیر در دایرة المعارف دین ویراسته میرچا الیاده:

Sajida S. Alvi. "Lahori, Muhammad 'Alī" in *The Encyclopedia of Religion*, ed. by Mircea Eliade, New York: Macmillan, 1987, vol. 8, p.423.

امر کانون توجه او را از مسائل و حوادث فرهنگی و سیاسی ترکیه به سوی شبه قاره معطوف ساخت و البته اتهام تمایل یا تبعیت از فرقه قادیانیه (احمدیه) را برای وی به همراه آورد، لیکن وی همواره این اتهام را از خود نفی می‌کرد.

پیکتال در سال ۱۹۲۰ به دعوت هیئت مدیره وقایع نامه بمبئی^۱ برای سردبیری این مجله به شهر بمبئی در هندوستان رفت و از آن زمان حدوداً پنج سال در این شهر و ده سال در حیدرآباد دکن به سر برد. در سال ۱۹۲۵، در پی اختلاف با مدیران نشریه وقایع نامه بمبئی از سمت خود استعفا کرد و به خدمت دولت ایالتی «نظام حیدرآباد»^۲ درآمد. نخست به مدت سه سال مدیر یک دبیرستان پسرانه اسلامی و مسئول آموزش و پرورش کارمندان دولتی حیدرآباد بود و در ۱۹۲۷، سردبیر فصلنامه دولتی فرهنگ اسلامی^۳ شد. این مجله همچنان به صورت فصلنامه در حیدرآباد منتشر می‌شود.

در سال‌های ۱۹۲۸-۱۹۳۰، پیکتال بیشتر وقت و تلاش فکری خویش را در پایان رساندن ترجمه قرآن به زبان انگلیسی صرف کرد. در این راه، وی دائماً با برخی منتقدان و محققان اروپایی و برخی عالمان مسلمان در شبه قاره و هند رایزنی می‌کرد. عاقبت این ترجمه در دسامبر ۱۹۳۰ در نیویورک منتشر شد، اما مترجم با وجود تلاش بسیار نتوانست تأیید یا تقریظی از ریاست دانشگاه الازهر مصر بر کار خویش به دست آورد.

درباره ترجمه انگلیسی پیکتال از قرآن حرف و حدیث بسیار گفته‌اند. این اثر اولین ترجمه انگلیسی قرآن به قلم یک مسلمان است که زبان مادری اش انگلیسی بوده است. پیش از این بسیاری از غیر مسلمانان انگلیسی همچون جورج سیل (۱۷۳۴)، الکساندر راس (۱۶۴۹)، ادوارد هنری پالمر (۱۸۸۰)، جان م. رادول (۱۸۶۱) و برخی از مسلمانان شبه قاره چون محمد عبدالحکیم خان (۱۹۰۵)، میرزا ابوالفضل (۱۹۱۱-۱۹۱۲)، محمد علی لاهوری (۱۹۱۷) و میرزا حیرت دهلوی (۱۹۱۶) ترجمه‌های کامل یا ناقصی از قرآن کریم انجام داده بودند.^۴ اما گویا پیکتال نخستین کسی است که در مقدمه ترجمه‌اش، به صراحت کار خویش را برگردان مفهوم و معنای قرآن کریم می‌نامد و از به کار بردن نام ترجمه (Translation) درباره آن خودداری می‌کند. او در همان جا، علت این امر را ناتوانی انسان‌ها در تقلید و بازگردانی سبک

1. *Bombay Chronicle*.

2. Nizamate of Hyderabad.

3. *Islamic Culture*.

4. J.D. Pearson. "Bibliography of translations of the Qur'an into European Languages", in *Arabic Literature to the End of the Umayyad Period*, Cambridge University Press, 1983, pp. 507-510.

بیان و نیز مضامین قرآنی می‌داند. شاید امروزه به تبع **پیکتال** است که غالب مترجمان مسلمان قرآن و به ویژه مسلمانان عرب زبان ترجمه خود را «ترجمه معانی قرآن کریم» و نه ترجمه خود قرآن می‌نامند.

ترجمه **پیکتال** از جمله ترجمه‌های متداول و مشهور در جهان اسلام، به ویژه در پاکستان، هند و آسیای جنوب شرقی است. اکمل الدین احسان اغلو در کتاب‌شناسی معروف خود از بیست و سه چاپ مختلف این ترجمه (تا سال ۱۹۸۰) یاد می‌کند.^۱ نثر ترجمه **پیکتال** بسیار شبیه به الگوهای مترجمان پیشین کتاب مقدس است؛ یعنی وی ضمائر و صیغه‌های افعال را به شیوه انگلیسی کهن می‌آورد. این امر امروز برای مسلمانان انگلیسی‌زبانی که به این نثر عادت ندارند مشکلاتی ایجاد می‌کند؛ از این رو، برخی ترجمه **پیکتال** را بازنگاری کرده و کوشیده‌اند در ویرایش جدید آن، قواعد انگلیسی امروز را به کار برند.

پیکتال در مقدمه ترجمه خود از همکاری و همیاری علمی برخی از روحانیون مصری از جمله محمد احمد الغمراوی، سلیم الحجازی و شیخ مصطفی المراغی و نیز دکتر کرنکو^۲ تشکر کرده و آثاری چون تفسیر الجلالین، انوار التنزیل بیضاوی، الکشاف زمخشری، سیره ابن هشام، صحیح بخاری و اسباب النزول واقدی را منابع خویش شمرده است، اما شگفت آن است که **شلابیر**^۳ یک سال پس از انتشار این ترجمه، در مقاله‌ای شباهت‌های بسیار میان ترجمه **پیکتال** و ترجمه مولانا محمد علی لاهوری را نشان داد و مدعی شد اساس ترجمه **پیکتال** ترجمه محمد علی لاهوری (۱۹۱۷) است. **شلابیر** خاطر نشان می‌کند که در مقاله‌ای که در نقد و بررسی ترجمه قرآن **پیکتال** در روزنامه رسمی مصر^۴ منتشر شده، وی متهم به «پیوستن به فرقه احمدیه» شده است، اما در پاسخ به این مقاله، **پیکتال** چنین نسبتی را به کلی نفی کرده و گفته است:

«من هیچ وقت به فرقه احمدیه نپیوستم؛ نه آن روز که مسلمان می‌شدم حتی یک‌بار نام این فرقه را شنیده بودم و نه در هیچ زمان دیگری تمایلی به پیوستن به ایشان را داشته‌ام».

پس از نقل بخش‌هایی دیگر از این نزاع، **شلابیر** خود چنین قضاوت می‌کند که مقابله دقیق ترجمه قرآن **پیکتال** با ترجمه مولانا محمد علی، مترجم فرقه احمدیه، به طور قاطع نشان

1. Ihsanoglu, Ekmeleddin. *World Bibliography of Translations of the Meanings of the Holy Qur'an: Printed Translation 1515-1980*. Istanbul, Research Centre for Islamic History, Art and Culture, 1986. pp. 97-102

2. Dr. F. Krenkow.

3. W. G. Shellabear.

4. *Egyptian Gazette*.

می‌دهد که کار پیکتال چیزی بیش از بازنگاری و تجدید نظر در نسخه محمد علی نیست. وی بدین منظور ۴۰ آیه از سوره بقره، ۶۰ آیه از سوره آل عمران، ۴۰ آیه از سوره مریم و تمام ۱۵ سوره آخر قرآن را در این دو ترجمه مقایسه کرده و شباهت میان این دو ترجمه را غیراتفاقی و غیرعادی دانسته است.

به رغم ادّعی شلابیر، می‌توان گفت، شباهت ترجمه پیکتال به ترجمه مولانا محمد علی چندان نیست که اولی را رونویسی از دومی بدانیم؛ تنها این نکته مسلم است که پیکتال در ترجمه خود به کار مولانا محمد علی و نیز به ترجمه انگلیسی رادول نظر داشته و در موارد بسیاری از آنها الگو گرفته است.^۱

ترجمه قرآن پیکتال علاوه بر تأثیر در جهان انگلیسی زبان و برخی ترجمه‌های انگلیسی متأخر، مورد توجه و گاه مبنای کار برخی مترجمان دیگر زبان‌ها نیز بوده است. از جمله این ترجمه‌ها می‌توان به ترجمه‌ای پرتغالی (انتشار یافته در موزامبیک) و ترجمه‌ای به زبان تاگالوگ^۲ (توسط مسلمانان مورو در فیلیپین) اشاره کرد. در نقد و بررسی همه جانبه این ترجمه مقاله مهمی تألیف نشده است. بجز مقاله شلابیر با عنوان «آیا مسلمان می‌تواند قرآن را ترجمه کند؟» که در بالا بدان اشاره کردیم، اقبال حسین انصاری کتاب مختصری با عنوان تصحیح اغلاط ترجمه انگلیسی پیکتال از قرآن کریم^۳ تألیف کرده است که عبدالرحیم قدوایی نقدهای این کتاب را بی‌ارزش و از سر ناآگاهی به مسائل و فنون ترجمه می‌داند.^۴

۱. در میان ترجمه‌های مسلمانان معاصر، کار م. م. شاکر که به ترجمه‌ای شیعی نامبردار شده است، عیناً اقتباس و بازنویسی از ترجمه مولانا محمد علی لاهوری است. شباهت این دو ترجمه به اندازه‌ای است که جای هیچ شکی در اصل اقتباس باقی نمی‌گذارد. تنها شاید پنج درصد از این اثر، کار خود شاکر باشد. ذکر این نکته لازم است که علاوه بر چاپ افسس ترجمه شاکر در انتشارات انصاریان (قم)، بخشی از آن با ویرایش آقایان جعفر خلیلی عراقی و مهدی گلشنی در انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی (تهران) به چاپ رسیده است. برای معرفی این ویرایش بنگرید به: بهاء‌الدین خرمشاهی، «ترجمه انگلیسی جدید از قرآن مجید» در بیّنات، سال اول، ش ۲، تابستان ۱۳۷۳، صص ۱۰۸-۱۱۲.

2. Tagalog.

3. Iqbal Hussain Ansari. *Corrections of Errors in Pickthall's English Translation of the Glorious Qurān, the Scripture Whereof There is no Doubt*. Karachi: The Author, 1991.

اقبال حسین انصاری با بررسی تمام ترجمه پیکتال، ۲۴۸ غلط یا خطای فاحش به این ترجمه قرآن نسبت داده است. به نظر قدوایی تنها شمار اندکی از این همه را می‌توان غلط یا اشتباه فاحش دانست که مهم‌ترین آنها تفاوت نگذاشتن پیکتال میان آلا (حرف تنبیه) و آلا (همزه استفهام + لای نافیه) در آیات نخستین سوره بقره است. برای تفصیل بنگرید به:

Kidwai, A.R. "Islamic thouth and sources" in *Muslim World Book Review*, vol. 13, no. 1 (1992) p. 15.

۴. در میان مطبوعات فارسی تنها یک مقاله در معرفی و تحسین ترجمه قرآن پیکتال تألیف شده است:

علاوه بر ترجمه قرآن و داستان‌های زیادی که پیکتال را در انگلستان و کشورهای اسلامی نامدار کرده است، مهم‌ترین اثر وی کتاب بُعد فرهنگی اسلام^۱ است. این کتاب در واقع گرد آمده از مجموعه هشت سخنرانی پیکتال است که وی در سال‌های ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶ به دعوت «انجمن مسلمانان مدرس»^۲ در شهر مدرس ایراد کرده و نخستین بار در ۱۹۲۷ در همان شهر به چاپ رسیده است. عناوین هشت سخنرانی وی عبارتند از: فرهنگ اسلامی، علل رشد و انحطاط، برادری، علم و هنر و ادب، تسامح، اتهام جبرگرایی، روابط زن و مرد، و مدینه الله. وی با تسلط نسبتاً زیاد بر آیات قرآن و احادیث نبوی، در این کتاب می‌کوشد پاره‌ای از اتهامات مستشرقان و برخی آراء را که در افکار عمومی غربیان رواج یافته است مردود شمارد و به دفاع از باورهای فرهنگی صحیح در دین اسلام بپردازد.

پیکتال پس از ۱۵ سال اقامت در شهرهای بمبئی و حیدرآباد، در سال ۱۹۳۵ به دلیل بیماری بازنشسته شد و با همسرش به زادگاه خود در انگلستان بازگشت و یک سال بعد در نوزدهم ماه مه ۱۹۳۶ بر اثر انسداد شریان اکلیلی قلب درگذشت. وی را در گورستان مسلمانان در شهر بروک وود^۳ به خاک سپردند.

فهرستی از داستان‌ها و دیگر آثار پیکتال به ترتیب انتشار به شرح زیر است:

۱- حرف‌های یک انگلیسی^۴؛ ۲- همه ابله‌ها^۵؛ ۳- سعید ماهیگیر^۶؛ ۴- ایند^۷؛ ۵- برندل^۸؛ ۶- خانه اسلام^۹؛ ۷- کوتاه نظران^{۱۰}؛ ۸- بچه‌های نیل^{۱۱}؛ ۹- وادی سلاطین^{۱۲}؛ ۱۰- آبگوش^{۱۳}؛ ۱۱- چراگاه شوخی و

→

محمدحسین روحانی، «نمایشگاهان زیبایی اهورایی: معرفی ترجمه انگلیسی قرآن کریم، محمدامادوک پکتال»، در بینات، سال اول، ش ۳، پاییز ۱۳۷۳، صص ۱۱۶-۱۲۴.

1. M.M. Pickthall. *Cultural Side of Islam*, Madras: Committee of Muslims in Madras, 1927.
2. Committee of Muslims in Madras.
3. Brookwood.
4. *The Words of an Englishman*, 1898.
5. *All Fools*, 1900.
6. *Said, The Fisherman*, 1903.
7. *Enid*, 1904.
8. *Brendle*, 1905.
9. *The House of Islam*, 1906.
10. *The Myopes*, 1907.
11. *The Children of the Nile*, 1908.
12. *The Valley of the Kings*, 1909.
13. *Pot au feu*, 1911.

مارمادوک پیکتال مترجم قرآن کریم ... □ ۹۳

شیطنت^۱؛ ۱۲- زنان در پس پرده^۲؛ ۱۳- همراه با ترکان در زمانه جنگ^۳؛ ۱۵- خانه جنگ^۴؛ ۱۶- شهسو اران عرب^۵؛ ۱۷- برخورد های شرقی^۶؛ ۱۸- سر لیمپیدوس^۷؛ ۱۹- نخستین ساعات^۸؛ ۲۰- مادر نگاه دیگران^۹؛ ۲۱- بُعد فرهنگی اسلام^{۱۰}؛ ۲۲- معنای قرآن کریم^{۱۱}؛ ۲۳- مواظب قرآنی^{۱۲} (بدون تاریخ)؛ ۲۴- امین: زندگی پیامبر اکرم^{۱۳}.

□ منابع

- ۱- مقاله «پیکتال» (بدون مؤلف) در اردو دائره معارف اسلام، لاهور: دانش گاه پنجاب، ۱۳۹۰ / ۱۹۷۱، ج ۵، صص ۶۳۸-۶۴۰.
- 2- Shellabear, W. G. "Can a Moslem translate the Koran?" in *The Muslim World*, vol. 21, no. 2, April 1931, pp. 287-303.
- 3- Bosworth, C.E. "Pickthall" in *Encyclopaedia of Islam*, new ed., 1995, vol. VIII, pp. 305-306.
- 4- Pickthall, Mohammad Marmaduke. *The Meaning of the Glorious Koran: An Explanatory Translation*.
- 5- Pickthall, Mohammad Marmaduke. *Cultural side of Islam*. 2ed ed., New Delhi: Kitab Bhavan, 1981.
- 6- Clark, Peter. *Marmaduke Pickthall, British Muslim*, London: Quartet Books, 1986.

-
1. *Larkmeadow*, 1912.
 2. *Veiled Women*, 1913.
 3. *With the Turk in War Time*, 1914.
 4. *The House of War*, 1916.
 5. *Knights of Araby*, 1917.
 6. *Oriental Encounters*, 1918.
 7. *Sir Limpidus*, 1919.
 8. *The Early Hours*, 1921.
 9. *As Others See Us*, 1922.
 10. *Cultural Side of Islam*, 1927.
 11. *The Meaning of the Glorious Koran*, 1930.
 12. *Quranic Advices*, n.d.
 13. *Al-Amin: Life of the Holy Prophet*, 1959.